

ZAŁĄCZNIK NR 1F

Zakres wiedzy i umiejętności oraz wykaz literatury Wojewódzkiego Konkursu Przedmiotowego z Historii dla uczniów szkół podstawowych województwa śląskiego w roku szkolnym 2025/2026

I. Cele konkursu

1. Doskonalenie sprawności czytania, pisanie oraz korzystania z informacji.
2. Upowszechnianie czytelnictwa i rozwój kompetencji czytelniczych uczniów.
3. Rozwijanie humanistycznych zainteresowań uczniów szkół podstawowych.
4. Wdrażanie do samokształcenia i podejmowania odpowiedzialności za własny rozwój.
5. Stwarzanie uczestnikom konkursu możliwości prezentacji uzdolnień i samorealizacji.

II. Zakres umiejętności

Umiejętności wymagane od uczestników Konkursu Przedmiotowego z Historii opisane są w podstawach programowych dla przedmiotów: Historia i społeczeństwo oraz Historia dla szkoły podstawowej:

1. sytuowanie zjawisk, wydarzeń i procesów historycznych w czasie i przestrzeni;
2. porządkowanie chronologiczne;
3. dostrzeganie zmian w funkcjonowaniu społeczeństw i związków pomiędzy różnymi dziedzinami życia;
4. dostrzeganie ciągłości rozwoju cywilizacyjnego i kulturowego;
5. charakteryzowanie zjawisk, wydarzeń i procesów historycznych;
6. dostrzeganie i wyjaśnianie związków przyczynowo – skutkowych;
7. wyjaśnianie znaczenia wydarzeń dla rozumienia współczesnego świata;
8. pozyskiwanie i porównywanie informacji pochodzących z różnych źródeł;
9. tworzenie narracji historycznej w oparciu o informacje pochodzące z różnych źródeł;
10. formułowanie wniosków i ocen.

III. Zakres treści

Zakres treści Konkursu Przedmiotowego z Historii jest zgodny z treściami podstaw programowych dla przedmiotów Historia i społeczeństwo oraz Historia dla szkoły podstawowej. Obejmuje również treści wskazanych pozycji literatury. Wskazana literatura jest rozszerzeniem zakresu treści konkursu.

I stopień

Zakres wiedzy i umiejętności oraz proponowanej literatury opracowuje szkolna komisja konkursowa zgodnie z § 6 regulaminu konkursu. Informację przekazuje dyrektor szkoły do 10 września 2025 r.

II stopień

Zakres treści

1. Cywilizacje starożytne:

- a) porównanie koczowniczego trybu życia z osiadłym;
- b) cywilizacje Starożytnego Wschodu (Mezopotamii, Egiptu i Izraela) oraz cywilizacje starożytnej Grecji i Rzymu - lokalizacja w czasie i przestrzeni oraz charakterystyka struktur społecznych i systemu wierzeń;
- c) systemy sprawowania władzy oraz organizacja społeczeństwa w Egipcie, Atenach peryklejskich i Rzymie;
- d) najważniejsze osiągnięcia kultury materialnej i duchowej świata starożytnego w różnych dziedzinach: filozofii, nauce, architekturze, sztuce, literaturze;
- e) narodziny oraz rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa.

2. Świat islamski i Bizancjum:

- a) zasięg podbojów arabskich i ich wpływ na Europę;
- b) zasięg i osiągnięcia cesarstwa bizantyjskiego;
- c) dostrzeganie różnic między chrześcijaństwem wschodnim i zachodnim.

3. Władza, społeczeństwo i kultura średniowiecznej Europy:

- a) państwo Franków;
- b) rozłam w Kościele w XI wieku;
- c) relacje pomiędzy władzą cesarską a papieską;
- d) system lenny i podziały społeczne w średniowieczu;
- e) życie średniowiecznego miasta i wsi;
- f) kultura rycerska;
- g) styl romański i styl gotycki;
- h) rola Kościoła (w tym zakonów) w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego.

4. Polska w okresie wczesnopiastowskim:

- a) państwo pierwszych Piastów i umiejscowienie jej w czasie i przestrzeni;
- b) okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa chrystianizacji Polski;
- c) kryzys, odbudowa i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego;
- d) dokonania Bolesława Krzywoustego.

5. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego:

- a) przyczyny oraz skutki rozbicia dzielnicowego;
- b) przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego;
- c) sytuacja międzynarodowa ziem polskich w okresie rozbicia dzielnicowego;
- d) proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku.

6. Polska w XIV - XV wieku:

- a) rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku;
- b) dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej oraz w polityce zagranicznej;
- c) unia Polski z Litwą;
- d) związki Polski z Węgry w XIV i XV wieku;
- e) relacje polsko-krzyżackie w XIII-XV wieku;
- f) rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (do konstytucji nihil novi).

7. Wielkie odkrycia geograficzne:

- a) przyczyny i skutki odkryć geograficznych;

- b) najważniejsze dokonania odkrywców na przełomie XV i XVI w.

8. Europa w XV i XVI wieku:

- a) cechy renesansu europejskiego i najważniejsze osiągnięcia przedstawicieli tej epoki;
- b) przyczyny i następstwa reformacji;
- c) kontrreformacja w Kościele katolickim.

9. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów:

- a) najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów;
- b) polityka zagraniczna ostatnich Jagiellonów;
- c) unia realna pomiędzy Polską a Litwą;
- d) demokracja szlachecka;
- e) życie gospodarcze w XVI wieku;
- f) największe osiągnięcia polskiego renesansu;
- g) reformacja na ziemiach polskich.

10. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVI i XVII wieku:

- a) stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej oraz główne założenia konfederacji warszawskiej;
- b) okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i zasady wolnej elekcji;
- c) przyczyny i skutki wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją;
- d) przyczyny i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
- e) zakres chronologiczny i zasięg terytorialny potopu szwedzkiego;
- f) najważniejsze bitwy w XVII wieku: pod Kircholmem, Kłuszynem, Chocimiem, Zbarażem, Beresteczkiem, Wiedniem;
- g) kultura baroku - przykłady architektury i sztuki.

11. Europa w XVII i XVIII wieku:

- a) monarchia absolutna na przykładzie Francji Ludwika XIV;
- b) idee oświecenia w nauce, literaturze, architekturze i sztuce;
- c) reformy oświeceniowe w Prusach, Rosji i Austrii.

12. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII wieku:

- a) przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej;
- b) pozycja międzynarodowa Rzeczypospolitej w czasach saskich.

13. Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej:
 - a) przyczyny i następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość;
 - b) wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych.
14. Wielka rewolucja we Francji:
 - a) główne przyczyny rewolucji i jej rezultaty;
 - b) Deklaracja praw człowieka i obywatela.
15. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej:
 - a) przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego;
 - b) obrady Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja;
 - c) konfederacja targowicka i jej następstwa;
 - d) polskie oświecenie i przykłady sztuki okresu klasycyzmu.
16. Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII wieku:
 - a) zmiany terytorialne w Rzeczypospolitej w czasie rozbiorów;
 - b) przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;
 - c) przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.
17. Epoka napoleońska:
 - a) wojny napoleońskie;
 - b) utworzenie Legionów Polskich we Włoszech;
 - c) powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustroj i terytorium;
 - d) przemiany polityczno-ustrojowe i społeczno-gospodarcze w Europie w okresie napoleońskim;
 - e) postawy Polaków wobec Napoleona i stosunek Napoleona do sprawy polskiej.

III stopień

Zakres treści:

1. Europa po kongresie wiedeńskim:
 - a) przebieg i decyzje kongresu wiedeńskiego, w odniesieniu do Europy, w tym do ziem polskich;

- b) przebieg Wiosny Ludów w Europie;
- c) najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej - wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia, zmiany struktur społecznych i warunków życia.

2. Ziemie polskie w latach 1815-1848:

- a) okres konstytucyjny Królestwa Polskiego - ustrój, osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji;
- b) przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagania i następstwa powstania;
- c) położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
- d) główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju;
- e) przyczyny i skutki powstania krakowskiego.

3. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku:

- a) procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec;
- b) przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych;
- c) przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX wieku;
- d) nowe idee polityczne i zjawiska kulturowe, w tym początki kultury masowej i przemiany obyczajowe.

4. Powstanie styczniowe:

- a) pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania;
- b) charakterystyka działań powstańczych;
- c) uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim a uwłaszczenie w pozostałych zaborach;
- d) formy represji popowstaniowych.

5. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku:

- a) cele i metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej - rusyfikacja, germanizacja (kulturkampf), autonomia galicyjska;
- b) postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców - trójjloalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy;
- c) narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);
- d) społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905-1907.

6. I wojna światowa:

- a) główne przyczyny wybuchu wojny;
- b) specyfika działań wojennych (wojna pozycyjna i manewrowa, działania powietrzne i morskie);
- c) postęp techniczny w okresie I wojny światowej;
- d) rewolucje i wojna domowa w Rosji.

7. Sprawa polska w czasie I wojny światowej:

- a) stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
- b) umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada 1916 roku, rola USA i rewolucji rosyjskich);
- c) polski wysiłek zbrojny i dyplomatyczny podczas I wojny światowej.

8. Europa i świat po I wojnie światowej:

- a) kulturowe i cywilizacyjne następstwa wojny;
- b) postanowienia konferencji paryskiej;
- c) totalitaryzmy (włoski faszizm, niemiecki nazizm, system sowiecki).

9. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej:

- a) formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej;
- b) proces formowania się granic II RP (decyzje wersalskie, powstanie wielkopolskie, powstania śląskie, plebiscyty);
- c) wojna polsko-bolszewicka i jej skutki.

10. Rzeczypospolita w latach 1921-1939:

- a) skala i skutki wojennych zniszczeń oraz dziedzictwa zaborowego;
- b) ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 roku;
- c) przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego;
- d) rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 roku);
- e) główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i polityka równowagi);
- f) życie społeczno-gospodarcze II Rzeczypospolitej, uwzględniając kryzysy i osiągnięcia;
- g) społeczna, narodowościowa i wyznaniowa struktura państwa polskiego;
- h) najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym.

11. Droga do wojny:
 - a) polityka hitlerowskich Niemiec służąca rozbijaniu systemu wersalskiego w Europie;
 - b) polityka ustępstw Zachodu wobec Niemiec Hitlera;
 - c) pakt Ribbentrop-Mołotow.
12. Wrzesień 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września):
 - a) położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
 - b) etapy i kluczowe wydarzenia wojny obronnej Polski;
 - c) przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków.
13. II wojna światowa i jej etapy:
 - a) przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne);
 - b) polityka Niemiec na terenach okupowanej Europy;
 - c) zagłada Żydów oraz Romów i eksterminacja innych narodów;
 - d) postawy Polaków wobec Holokaustu; wyjaśnienie przyczyny klęski państw Osi;
 - e) główne decyzje konferencji wielkiej trójki (Teheran, Jałta, Poczdam);
 - f) bezpośrednie skutki II wojny światowej, w tym problem zmiany granic i przesiedleń ludności.
14. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką:
 - a) założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce;
 - b) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich - zarówno tych o wymiarze ogólnokrajowym (np. zbrodnia katyńska, Auschwitz-Birkenau), jak i regionalnym (np. Palmiry, kaźń profesorów lwowskich, Zamojszczyzna);
 - c) wyjaśnia przyczyny i znaczenie konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej;
 - d) polityczna i militarna działalność polskiego państwa podziemnego w tym formy oporu wobec okupantów;
 - e) przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów zachodnich i Związku Sowieckiego wobec powstania.
15. Sprawa polska w czasie II wojny światowej:
 - a) działalność rządu RP na uchodźstwie;
 - b) działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny;

c) polityka mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

16. Świat po II wojnie światowej:

- a) bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- b) przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz początki zimnej wojny;
- c) okoliczności powstania NRD i RFN;
- d) państwa NATO i Układu Warszawskiego;
- e) konflikty doby zimnej wojny (wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie; blokada Berlina i kryzys kubański);
- f) przyczyny konfliktu na Bliskim Wschodzie;
- g) polityka ZSRS wobec państw bloku wschodniego na przykładzie interwencji zbrojnych na Węgrzech i Czechosłowacji;
- h) przyczyny i ocena następstwa procesów dekolonizacyjnych;
- i) proces rozpadu ZSRR na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych;
- j) przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989-1991;
- k) główne etapy rozwoju Unii Europejskiej.

17. Początki komunizmu w Polsce:

- a) okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów;
- b) postawy Polaków wobec nowych władz.

18. Stalinizm w Polsce i jego skutki:

- a) system terroru stalinowskiego i przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu;
- b) przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.

19. Polska w latach 1956-1981:

- a) system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRS;
- b) realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomułkowskich i gierkowskich;

- c) różnorodność przyczyn kryzysów społecznych 1968, 1970, 1976, 1980 i ich konsekwencje;
- d) znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych;
- e) narodziny i działania opozycji politycznej w latach 1976-1980;
- f) wpływ Jana Pawła II na przemiany społeczne i polityczne;
- g) przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
- h) ruch społeczny "Solidarność".

20. Dekada 1981-1989:

- a) przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, jego przebieg i konsekwencje;
- b) postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego;
- c) porozumienia "okrągłego stołu", jego uczestnicy i postanowienia.

21. Narodziny III Rzeczypospolitej:

- a) przemiany ustrojowe w latach 1989-1997;
- b) przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.

22. Miejsce Polski w świecie współczesnym:

- a) przystąpienie Polski do NATO w 1999 r.;
- b) znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

IV. Proponowana literatura

II stopień

1. Podręczniki do nauki historii dla szkół podstawowych.
2. Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności. Nowa Era [lub inny].
3. *Korony królów. Najstarsze insygnia polskich monarchów.*

<https://hrabiatytus.pl/2021/01/07/korony-krolow-najstarsze-insygnia-polskich-monarchow/> .

III stopień

1. Podręczniki z historii dla szkół podstawowych.

2. Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności. Nowa Era [lub inny].
3. *Przewrót majowy. Zbrojny zamach stanu i przejęcie sterów przez Józefa Piłsudskiego* (artykuł oraz podcast)

<https://jedynka.polskieradio.pl/artykul/3168729,Przewr%C3%B3t-majowy-Zbrojny-zamach-stanu-i-przej%C4%99cie-ster%C3%B3w-przez-J%C3%B3zefa-Pi%C5%82sudskiego-> .

4. Józef Krzyk, *Wincenty Witos, przywódca polskiego ruchu ludowego, który nie dawał się wykorzystać do cudzych celów*

<https://dzieje.pl/wiadomosci/wincenty-witos-przywodca-polskiego-ruchu-ludowego-ktory-nie-dawal-sie-wykorzystac-do>.